

Buitenschoolse logopedie voor school-gerelateerde problemen

Engagementsverklaring van de Vlaamse onderwijswereld en de Vlaamse Vereniging voor Logopedisten

Overwegende

- dat het belangrijk is dat de inzet van buitenschoolse logopedie voor school-gerelateerde problemen op een weloverwogen manier gebeurt;
- dat met school-gerelateerde problemen in het kader van deze engagementsverklaring leerproblemen, leerstoornissen (dyslexie, dyscalculie) en taalontwikkelingsproblemen/-stoornissen worden bedoeld;
- dat behandeling van spraakstoornissen, therapie na ziekte of ongeval geen voorwerp uitmaakt van wat onder school-gerelateerde problemen in het kader van deze verklaring dient te worden verstaan;
- dat buitenschoolse logopedie best deel uitmaakt van de bredere zorg rond de leerling waarin de ouders, de school, het CLB en de logopedist een specifieke rol en verantwoordelijkheid opnemen;
- dat de communicatie gericht is op het gewoon basisonderwijs en zowel behandelingen betreft tijdens de lestijden als daarbuiten en behandelingen met of zonder terugbetaling in het kader van de ziekteverzekering (RIZIV).

Gelet op

- de vaststelling dat een groeiend aantal ouders, hetzij op eigen initiatief, hetzij op doorverwijzing, een beroep doet op buitenschoolse logopedie wanneer er zich problemen voordoen in het onderwijsleerproces;
- de doelstelling om bij alle actoren duidelijkheid te creëren over de inzet van buitenschoolse logopedie voor school-gerelateerde problemen, wat aanleiding heeft gegeven tot het uitwerken van een gemeenschappelijke communicatie over de relatie onderwijs – buitenschoolse logopedie ten behoeve van professionelen

(scholen/leerkrachten, CLB-medewerkers en logopedisten) waarvan de tekst in bijlage volgt;

- de noodzaak om nog een aangepaste versie van de tekst uit te werken, specifiek gericht naar ouders;
- de ambitie om de kwaliteit van de samenwerking tussen alle betrokken actoren te optimaliseren.

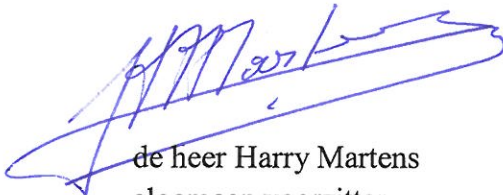
Engageren (*namen van de ondertekenende organisaties vermelden*) zich ertoe:

1. de tekst in bijlage bij deze engagementsverklaring te onderschrijven en die binnen de eigen organisatie te hanteren als referentiekader voor de samenwerking tussen onderwijs en buitenschoolse logopedie;
2. de organisaties of personen die ze vertegenwoordigen te informeren over de inhoud van de tekst;
3. de organisaties of personen die ze vertegenwoordigen te sensibiliseren voor de toepassing van de principes hoe in situaties van school-gerelateerde problemen best wordt omgegaan met het inzetten van schoolinterne zorg en buitenschoolse logopedie met het oog op een meer kwaliteitsvolle samenwerking van de betrokken partijen.

Brussel, 18 september 2013

Voor

de Vlaamse Onderwijsraad

de heer Harry Martens
algemeen voorzitter

de Vlaamse vereniging voor logopedisten

de heer Pol De Meyere
voorzitter

overleggroep ouders van normaal- en hoogbegaafde kinderen met specifieke leer- en/of ontwikkelingsproblemen

mevrouw Francine Philips

KRISTINK BLS ON

de koepelorganisatie van de vrije centra voor leerlingenbegeleiding

de heer Stefan Grielens
algemeen directeur

het GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

mevrouw Raymonda Verdyck
afgevaardigd bestuurder

het onderwijssecretariaat van steden en gemeenten van de Vlaamse Gemeenschap

de heer Patriek Delbaere
algemeen directeur

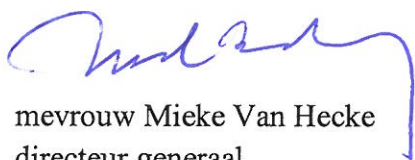
het provinciaal onderwijs Vlaanderen

de heer Patrick Weyn
directeur

het Vlaams secretariaat van het katholiek onderwijs

i.o.

mevrouw Mieke Van Hecke
directeur generaal

de Vlaamse confederatie van ouders en ouderverenigingen

de heer Theo Kuppens
coördinerend directeur

de koepel van ouderverenigingen van het officieel gesubsidieerd onderwijs

de heer Bart Van Dijck
coördinator

GO! ouders

de heer Timothy Van Raemdonck
coördinator

de algemene centrale voor openbare diensten – onderwijs

de heer Hugo Deckers
algemeen secretaris

het vrij syndicaat van het openbaar ambt

de heer Bjorn Van Lysebetten
secretaris

de gezinsbond

mevrouw Hilde Timmermans
attaché

het minderhedenforum

mevrouw Sanghmitra Bhutani
stafmedewerker

Buitenschoolse logopedie¹ voor school-gerelateerde problemen

Uitgangspunt

Het leren spreken, lezen, foutloos schrijven (spellen) en rekenen verloopt voor de meeste kinderen vanzelfsprekend. De ouders en de school zijn de eerste verantwoordelijken om dit leerproces in goede banen te leiden.

Het onderwijssysteem zet alles in het werk om de meeste zorgvragen rond leren en taal te beantwoorden. Dit sluit aan op het principe van gelijke kansen en het recht van elk kind, kansrijk of kansarm, op onderwijs van uitstekende kwaliteit. Die onderwijstaak behoort duidelijk tot de verantwoordelijkheid van de school, waar nodig ondersteund door het CLB.

De maatschappelijke trend om problemen meer te medicaliseren en te labelen, straalt ook af op het onderwijs. We mogen verwachten dat scholen een goede basiszorg opzetten zodat de inzet van buitenschoolse logopedie voor een groep kinderen geen voorwaarde wordt om hen tot (goed) lezen, spellen, rekenen en (goede) taalontwikkeling te brengen. Dit, terwijl wat nodig is om deze basisvaardigheden te verwerven, binnen het onderwijs kosteloos aanwezig is.

In die situaties waar er duidelijk nood is aan een planmatige en intensieve individuele ondersteuning die de mogelijkheden van de onderwijssetting overstijgt, is een samenwerking tussen meerdere partners (kind, ouders, school, CLB, buitenschoolse logopedie) aangewezen. Deze partners werken dan complementair samen en in onderling overleg streven ze het optimale ontwikkelingspad voor elk kind na.

Het is onze ambitie om met deze brochure een kader aan te reiken dat de plaats van iedere actor in dit samenwerkingsproject verduidelijkt.

Een voorkeurtraject van begeleiding in geval van leer- en/of taalproblemen

Vertrekpunt van het zorgtraject

Het vertrekpunt is in veel gevallen de **leerling en zijn ouders** die een zorgvraag hebben rond leren of taal. Met die vraag willen ze 'ergens' terecht kunnen. In andere gevallen maakt de **leerkracht** zich zorgen over de ontwikkeling of vorderingen van de leerling en zit hij/zij zelf met een ondersteuningsvraag. Het is belangrijk dat de ouders van bij aanvang en gedurende het ganse traject betrokken zijn bij het leer- en ontwikkelingsproces van hun kind op school.

¹ Voor afspraken betreffende andere vormen van buitenschoolse hulp voor school-gerelateerde problemen, zoals bijvoorbeeld remedial teaching e.a., kan gebruik gemaakt worden van dit kader mits rekening te houden met aanpassing van de terminologie.

Op het moment dat er zich een zorgvraag stelt, is de kwestie: “Hoe gaan we als school, CLB, buitenschoolse hulpverlener om met die zorgvraag en hoe zorgen we ervoor dat de manier waarop we samenwerken leidt tot de ‘beste’ zorg die we kunnen bieden voor de leerling?”

Wanneer de ouders of de leerkracht een zorgvraag hebben in verband met ‘leren’ en ‘taal’(ontwikkeling), moeten ze die vraag al vanaf de eerste signalen open binnen de **school** kunnen stellen. De school is immers de plek waar het kind leert lezen, spellen, rekenen en zijn taal verder ontwikkelt. Het is van belang om ouders en leraren een forum te geven waar ze met hun zorgvraag terecht kunnen. Maar ouders moeten ook een engagement opnemen om op de eerste plaats de leerkracht als vertrouwenspersoon aan te spreken. Zo kan men vermijden dat ouders zich rechtstreeks richten naar een buitenschoolse logopedist en onvoldoende te rade gaan bij de school. Leerlingen, ouders en het schoolteam kunnen met hun zorgvraag rechtstreeks terecht bij het **Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB)**. Het is de missie van het CLB om een laagdrempelige en rechtstreeks toegankelijke partner voor hen te zijn. Bij vragen van ouders en leerlingen en op voorwaarde dat ze ermee instemmen, zal het CLB de school zo snel mogelijk betrekken.

De vraag van ouders moet altijd ernstig genomen worden. Binnen een redelijke termijn ² moeten ze een antwoord krijgen of er iets aan de hand is en welk traject gevolgd zal worden om hun zorgvraag te onderzoeken.

Fasen van het zorgtraject

Op het moment dat de school of het CLB een zorgvraag krijgen van ouders, starten ze samen met hen een handelingsgericht ondersteuningstraject op. Dit past binnen een continuüm van zorg in de leerlingenbegeleiding waarin vier fasen te onderscheiden zijn (basiszorg, verhoogde zorg, uitbreiding van zorg en overstap naar school op maat). Deze fasen dienen ook als basis voor de opbouw van de handelingsgerichte diagnostische protocollen in onderwijs en CLB. ³

Inspiratie over hoe de school de verschillende fases van het zorgcontinuüm vorm kan geven is te vinden in de handelingsgerichte protocollen ontwikkeld binnen onderwijs en CLB over lees- en spellingproblemen, rekenproblemen en spraak- en taalproblemen (www.prodiagnostiek.be).

Basiszorg door de school

Kinderen, ook kinderen met leerproblemen, leren lezen, foutloos schrijven (spellen) en rekenen is de hoofdplicht van de (basis)school. Dit gebeurt door te werken op taakniveau, dit wil zeggen door heel veel te lezen, te schrijven en te rekenen met kinderen. Dit leerproces

² Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de operationele doelstellingen van de Centra voor Leerlingenbegeleiding van 3 juli 2009, art. 8.

³ Protocol Diagnostiek bij lees- en spellingproblemen en vermoeden van dyslexie
Protocol Diagnostiek bij rekenproblemen en vermoeden van dyscalculie
Protocol Diagnostiek bij problemen in de spraak- en/of taalontwikkeling (in voorbereiding).

is didactisch goed onderbouwd met de nodige differentiatie. Met andere woorden leren lezen, foutloos spellen en rekenen is een opdracht die alle kansen moet krijgen binnen de school. De school stimuleert de ontwikkeling van alle leerlingen en voorkomt problemen door een krachtige leeromgeving te bieden. Ze doet dit vanuit een gedeelde visie op zorg. Ook voor het stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen is een belangrijke opdracht en verantwoordelijkheid weggelegd voor de school. Ze zet in op alle aspecten van een goede taalverwerving, waar nodig in samenwerking met het CLB.

De meeste scholen gebruiken een leerlingvolgsysteem (LVS) om de vorderingen van de leerlingen vanaf de kleuterklas op een systematische wijze in kaart te brengen. Op die manier komt een eventuele achterstand in het leerproces sneller en duidelijker aan de oppervlakte.

Het uitwerken van een zorgbeleid met aandacht voor leerproblemen is eveneens een verantwoordelijkheid voor de school, waarbij het CLB en de pedagogische begeleidingsdienst (PBD) de school beleidsmatig kan ondersteunen. De school bespreekt alle informatie waarover ze beschikt (vorderingen van de leerling, gegevens uit het leerlingvolgsysteem...) met de ouders. Ze informeren hen over hoe ze zullen werken met de kinderen. Dit is van belang omdat ouders die niet geïnformeerd zijn over de ondersteuningsmogelijkheden binnen de school, zelf initiatief nemen en (voortijdig) buitenschoolse logopedisten gaan aanspreken.

Op het moment dat de school of het CLB een zorgvraag krijgen van ouders of zelf achterstand vaststellen op basis van het leerlingvolgsysteem, observaties... starten ze een intern overleg op. Dit kan de aanzet vormen voor het overgaan naar de fase van verhoogde zorg. De klasleerkracht overlegt met het zorgteam van de school hoe de vraag van de ouders kan worden beantwoord. De ouders krijgen binnen de week een eerste feedback.

In de fase van basiszorg wordt buitenschoolse logopedie in principe niet betrokken. Buitenschoolse logopedie is niet bedoeld om over te nemen wat leerkrachten in de school zelf kunnen doen, ook niet als het gaat om leerproblemen van leerlingen te verhelpen. De logopedist is immers geen leerkracht en zal inzetten op een gespecialiseerde individuerichte aanpak. Buitenschoolse logopedie wordt dus pas ingezet op een moment dat alle begeleidingsmogelijkheden door school en CLB uitgeput zijn (zie verder).

Een systematische, jaarlijkse screening van volledige leerlingenpopulaties van een onderwijsniveau, een leerjaar of een klas door het CLB of een buitenschoolse logopedist om problemen op te sporen, is niet aangewezen, noch wenselijk. Een dergelijke screening met het oog op doorverwijzen naar een privépraktijk, is bovendien in strijd met de deontologie. Wanneer uit het leerlingvolgsysteem blijkt dat de leerwinst voor lezen, rekenen of taal van meerdere leerlingen beneden de verwachtingen blijft en het bijgevolg belangrijk is om het onderwijsleerproces kritisch te bekijken, worden de PBD en het CLB aangesproken.

Verhoogde zorg door de school

De basiszorg biedt niet altijd de gewenste oplossing. Een aantal leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften hebben extra ondersteuning nodig. Dit zijn bijvoorbeeld leerlingen die

zich op een onderdeel in het leerlingvolgsysteem in zone D of E⁴ bevinden. De ondersteuning die nodig is, blijft in het bereik liggen van het schoolteam. De leerkracht realiseert de zorg zoveel mogelijk binnen de klas, in overleg met het zorgteam. De ouders worden bij de extra zorg betrokken. Meer informatie over hoe de school de verhoogde zorg vorm kan geven, is te vinden in de handelingsgerichte protocollen (zie voetnoot 5).

In de fase van de verhoogde zorg worden oplossingen en manieren van aanpak gezocht die kunnen gerealiseerd worden binnen de reguliere werking en omkadering van de school en in samenwerking met de ouders en de leerling. Het zorgteam en de leerkracht(en) zoeken samen een gerichte aanpak of interventie voor de leerling(en) en bepalen verdere stappen. De klassenleerkracht heeft een cruciale rol bij het begeleiden van deze leerling(en). De ouders worden vanaf dit moment steeds geïnformeerd en mogelijk actief betrokken. Optioneel kan ook het CLB betrokken worden.

Wanneer na een periode van intensieve begeleiding⁵ in de fase van verhoogde zorg onvoldoende antwoorden geboden kunnen worden op de specifieke onderwijsbehoeften en de leerling achterstand oploopt in vergelijking met leeftijdsgenoten, zal het CLB in samenwerking met de school en de ouders een proces van handelingsgerichte diagnostiek opstarten.

Het is in deze fase van verhoogde zorg in principe niet nodig buitenschoolse logopedie in te schakelen. Wanneer de school (en het CLB) tijdig actie onderneemt, vermijden we dat ouders de stap zetten om een logopedist een logopedisch onderzoek te laten uitvoeren naar leerproblemen en de spraak- en taalontwikkeling van (een) individuele leerling(en). In een dergelijke situatie zou de logopedist vooraleer aan de slag te gaan de vraag, met toestemming van de ouders, terugkoppelen naar de school en het CLB om een zicht te krijgen op wat er al gebeurt voor deze leerling, of er nog ondersteuningsmogelijkheden zijn binnen de school, op welke wijze hij/zij kan samenwerken....

Uitbreiding van de zorg door school en CLB

Het opstarten van een proces van handelingsgerichte diagnostiek in samenwerking met de school en de ouders behoort tot de verantwoordelijkheid en opdracht van het CLB. Het richt zich daarbij op een uitgebreide analyse van de onderwijs- en opvoedingsbehoeften van de leerling en op de ondersteuningsbehoeften van de leerkracht(en) en ouders en op de reeds geboden zorg. Het CLB zal in deze fase afwegen welke diagnostiek ze zelf kan uitvoeren, wanneer en waarvoor ze de expertise van externen aan de ouders kan aanbevelen. Het protocol lees- en spellingproblemen en het protocol rekenproblemen zijn duidelijk: ouders en scholen kunnen bij het CLB terecht voor een onderkende diagnose van leerstoornissen. De logopedist kan op verzoek van het CLB bijvoorbeeld een gericht logopedisch onderzoek uitvoeren waarin de spraak- en taalontwikkeling (ook articulatie, stemgebruik,

⁴ Dwz de 25% zwakst scorende leerlingen.

⁵ Zie www.prodiagnostiek.be, Lezen-Spellen, Uitbreiding van zorg, Onderzoeksfase, Het vaststellen van didactische resistentie, PDF Lezen-Spellen p.38-39

spreekvloeiendheid...) worden beoordeeld. Deze resultaten kunnen binnen een globaal begeleidingstraject geobjectiveerd worden.

Het CLB communiceert met de school en de ouders ook een duidelijke tijdsplanning waarbinnen het zijn onderzoek en advies kan afwerken. Meer informatie over hoe het handelingsgericht diagnostisch proces verloopt, is te vinden in de handelingsgerichte protocollen (zie voetnoot 1).

Ouders kunnen soms ook rechtstreeks aan de buitenschoolse logopedist vragen om een brede diagnostiek uit te voeren. Een van de eerste vragen die de logopedist zich zal stellen is welke stappen reeds ondernomen zijn en of de school of de zorgcoördinator al op de hoogte zijn, of er al zorgondersteuning werd gegeven (zie basiszorg en verhoogde zorg), of het CLB al betrokken is, of er al tests werden afgenomen - waarom wel of niet - welke?...In deze situaties is het belangrijk dat er goede afspraken gemaakt worden tussen CLB en logopedist over wie welke stappen zal zetten in het diagnostisch traject⁶.

Soms stappen ouders naar een buitenschoolse logopedist maar willen ze niet dat de school mee in beeld komt of ingeschakeld wordt. In die gevallen zal de logopedist de ouders motiveren om toch in samenwerking met de school te stappen omdat de therapie meer effect zal hebben als er samengewerkt kan worden met de school.

Het handelingsgericht diagnostisch traject moet toelaten voldoende aanknopingspunten te vinden voor verdere ondersteuning binnen de school. Het is niet de bedoeling dat de logopedist ondersteuning biedt voor zaken die met het zorgbeleid van een school beantwoord kunnen worden. De logopedie mag niet gebruikt worden als schoolgebonden aanbod. Onder schoolgebonden aanbod wordt verstaan: het reguliere pedagogisch-didactische aanbod voor alle leerlingen, de aanvullende zorgmaatregelen op niveau van de school of scholengemeenschap, en de dienstverlening die binnen het onderwijs wordt voorzien. Hieronder verstaan we bijvoorbeeld de ondersteuning door CLB en PBD en de ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs in het kader van GON. Wanneer de individuele leerhulp in de school niet toereikend meer is, kan de logopedist wel een meerwaarde bieden bij de ondersteuning van de leerling in samenwerking met de leerkracht. De buitenschoolse logopedie gaat dus verder dan wat in de school kan gebeuren. Differentiatie en remediëring op klasniveau is soms ontoereikend voor leerlingen met dyslexie en/of dyscalculie, die op de leerstof van vroegere leerjaren uitvallen en daardoor een intensief individueel aanbod nodig hebben. Leerkracht en buitenschoolse logopedist kunnen dan complementair werken waarbij de logopedist vertrekt vanuit de basistekorten van een kind en van daaruit de therapie geleidelijk gaat opbouwen.

De buitenschoolse logopedie kan geboden worden buiten de schooluren, maar kan ook plaatsvinden tijdens de lestijden. Wanneer de revalidatie gebeurt tijdens de lestijden, kan dit

⁶ Zie voor meer informatie over de inhoud van het diagnostisch traject: zie <http://www.vvl.be/vvl-informeert/documentatie-zorgverleners> en <http://www.riziv.fgov.be/care/nl/other/logopedes/information-topic/directives/pdf/directives.pdf>

voor maximaal 150 minuten per week, verplaatsing inbegrepen. De leerling is op het moment van de therapie afwezig op school. Om deze afwezigheid⁷ te wettigen moet de school beschikken over een dossier dat ten minste de volgende elementen bevat:

- 1) een verklaring van de ouders waarom de revalidatie tijdens de lestijden moet plaatsvinden;
- 2) een advies, geformuleerd door het centrum voor leerlingenbegeleiding in overleg met de klassenraad en de ouders.
- 3) een samenwerkingsovereenkomst tussen de school en de revalidatieverstrekker/logopedist over de manier waarop de revalidatie het onderwijs voor de leerling in kwestie zal aanvullen en de manier waarop de informatie-uitwisseling zal verlopen. De revalidatieverstrekker bezorgt op het einde van elk schooljaar een evaluatieverslag aan de directie van de school en van het centrum voor leerlingenbegeleiding
- 4) een toestemming van de directeur, die jaarlijks vernieuwd en gemotiveerd moet worden, rekening houdend met het evaluatieverslag waarvan sprake in punt 3);

Ouders kunnen er ook bewust voor kiezen om, naast wat de school al doet voor hun kind, toch buitenschoolse logopedie in te schakelen buiten de lestijden. In dat geval pleiten we voor een samenwerkingsmodel analoog aan de hogervermelde regels voor revalidatie tijdens de lestijden.

Elementen die, al of niet in combinatie en nadat school en CLB al een traject gelopen hebben, het inzetten van buitenschoolse logopedie, kunnen verantwoorden zijn:

- de grote kloof met de klasgroep qua leerprestaties waar de school met individuele leerhulp niet meer aan kan tegemoet komen;
- de nood aan een strikt individuele aanpak (een specifieke individueel aangepaste gestructureerde aanpak uitgaande van een taakanalyse, in één-één-relatie);
- het intensief karakter van de hulp;
- het inzetten van (ortho)didactische werkvormen en hulpmiddelen op maat van het kind als aanvulling op de lees- of rekenmethode die de leerkracht inzet;
- de complexiteit van de ondersteuningsvraag waarbij de noodzaak van logopedische therapie aangegeven wordt, al of niet in een multidisciplinaire context;
- de noodzakelijke continuïteit in ondersteuning.

Indien buitenschoolse logopedie wordt ingezet blijft overleg, op initiatief van het CLB en de logopedist, met alle betrokken partijen (leerling, ouders, school, andere hulpverleners, ...) essentieel. Dit is vooral van belang in functie van:

- het regelmatig bepalen van de evolutie (bijvoorbeeld na 6 maanden) voor eventuele bijsturing van het begeleidings- en therapieplan met inbegrip van de evaluatie van de nood aan ondersteunende maatregelen en de bijsturing ervan;
- het stellen van doelen en tussendoelen voor een stapsgewijze opbouw en het bevorderen van de motivatie en correct zelfbeeld.

⁷ Zie omzendbrief BaO/2002/11 – afwezigheden van leerlingen in het basisonderwijs

Voorbeelden van andere vormen van samenwerking tussen scholen, CLB en buitenschoolse logopedie los van de problematiek van individuele leerlingen

Ook los van een individueel traject zijn er nog andere situaties waarin school, CLB en buitenschoolse logopedisten zinvol kunnen samenwerken.

Voorbeeld 1

De school (leerkracht, zorgcoördinator) kan, in overleg met het CLB, op eigen initiatief en vanuit preventief oogpunt advies vragen aan een buitenschoolse logopedist, bijvoorbeeld in het kader van een nascholing. Dit heeft dan meer betrekking op het schoolbeleid en de praktijk van het stimuleren van de normale spraak- en taalontwikkeling in de klas, de preventie en vroege signalering van mogelijke spraak-, taal- en leerproblemen in het algemeen, dus los van de problematiek van een individuele leerling.

Voorbeeld 2

Het is zinvol om de ontwikkeling van kinderen met een familiale predispositie voor taal- en/of leerstoornissen⁸, met meerdere problemen (aandacht- en concentratiestoornissen, taalstoornis, ASS, ...) of kinderen met duidelijke frustraties of faalangst t.a.v. hun tekorten, ook in geval van beperkte achterstand, met bijzondere aandacht op te volgen. Dit is voorwerp van bespreking op het zorgteam, met ondersteuning door het CLB. In dit kader kan hulp en advies van een logopedist overwogen worden.

Voorbeeld 3

Buitenschoolse hulp (logopedie) kan het proces van taalontwikkeling en leren lezen, spellen en rekenen op school ondersteunen via specifiek onderzoek naar de verschillende aspecten binnen de ontwikkeling, verwerving en verwerking van taal van een leerling of het bieden van specifieke therapie rond taalontwikkeling⁹. Dit is aanvullend op wat de school kan doen en binnen een proces van handelingsgerichte diagnostiek en handelingsgericht samenwerken tussen ouders, school, CLB en therapeut.

⁸ Vanaf het eerste leerjaar blijkt al snel dat het lees-, spelling- en rekenproces niet vlot verloopt, verhoogde zorg moet snel ingeschakeld worden, het kind geraakt verder achterop ondanks geboden ondersteuning...

⁹ Het gaat hierbij niet over meertaligheid. Dit is geen taak van de logopedist.